

אתר הטבילה בבקעת הירדן

1. מבוא

א. הטבלת ישו בנהר הירדן נחשבת לאחד האירועים המרכזיים בחייו, ומהווה אחד הסקרמנטים החשובים ביותר של הכנסייה הקתולית, ולפיכך נחשבת העליה לרגל למקום הטבלתו לאחד ממצוות הדת החשובות.

עקב חשיבות האתר הוקמו במקום קפלות ללטינים, לרומנים לאתיופים ולסורים האורתודוקסים. חלקן של קפלות אלה נבנה כבר בתקופה הביזנטית. במשך השנים וכאשר השלטונות העניקו עוד באותו היום, ננטשו חלק ממנזרים אלה בהדרגה. בתקופת המנדט ועם התפתחותה של העיר יריחו, הוקמו במקום מנזרים וכנסיות חדשים.

בשנת 1882, בנתה הכנסייה היוונית האורתודוקסית את כנסיית יוחנן המטביל (ובערבית "קצר אל יהוד" – מצודת היהודים, רמז למקום בו חצו בני ישראל את הירדן בדרכם לארץ).

אף שמבנה זה עבר שיפוץ בשנת 1954-1955, הרי שהיום מצבו על סף הרס גמור.

מדרום לכנסייה זו מצויים מבנים – מנזרים נוספים השייכים לעדות וכתות אחרות: הפרנציסקאנים, הארמנים, האתיופים, הקופטים הרומנים והרוסים האורתודוקסים. כל המבנים ההלו נבנו לאחר שנת 1930 כאשר בכנסיות הרומניות והאתיופיות התקיימו פעילויות במשך כל עונות השנה.

טקסי הטבילה במקום פסקו עקב מלחמת ששת הימים ונוכח הקמת גדר המערכת ממערב לכל מתחם הכנסיות.

ב. השטח המדובר מצוי כולו לצד הירדן ממזרח לגדר המערכת. הוצא לגביו צו תפיסה צבאי וכמו כן הוכרז כאזור לחימה. השטח ברובו ממוקש וכן מצויים בו מוצבים צבאיים. חשיבותו הביטחונית של שטח זה, גם לאחר הסכם השלום עם ירדן, כך נראה, אינה מוטלת בספק.

ג. אתר הטבילה והדרך אליו הינם על אדמות מדינה.

2. הפניות והאישורים להקמת אתר הטבילה

א. כבר במחצית שנות ה-80, הועלתה הכוונה לפתח במקום פארק ואתר תיירות לעליה לרגל, אשר ינוהל באמצעות המועצה האזורית בקעת הירדן, לאחר בדיקות משפטיות, בעיקר באשר לעניין בעלויות על הקרקע אילוצי הבטחון ודרישות הצבא הכרוכות בהפעלת האתר, הוחל בהליכי תכנון להקמת האתר, לרבות איתור המקורות התקציביים הנדרשים לשם כך.

ב. כבר ב-1987 הומלץ להעניק למועצה הרשאה לתכנון האתר. בתאריך 17/05/94, אישר ראש הממשלה השקעות בתיירות באתר ובתאריך 16/01/95, אושר לפרסם בעיתונות את התכנית לאתר הטבילה.

ב. אישור עקרוני לפיתוח אתר הטבילה ניתן ע"י ראש הממשלה המנוח יצחק רבין ז"ל. עוד במאי 1994, כאשר ההתניה היתה כי אישור פעולות הפיתוח יחלו רק לאחר החתימה על הסכמי קהיר. עם זאת, ומיד בסמוך לכך ניתנה הנחיה להקפיא את הפעולות.

בתאריך 05/10/95 במסגרת פגישה עם ראש הממשלה רבין ז"ל עם ועד ישובי בקעת הירדן, קבע ראש הממשלה כי אין מניעה פוליטית מדינית או עקרונית להמשך פיתוח אתר הטבילה, אם כי ראש הממשלה ביקש כי תעשה פעולה לשם הגעה להבנה עם העדות הנוצריות הרלוונטיות.

ואולם בתאריך 25/11/95, במסגרת פגישה בה השתתפו גורמי ממשלה רבים ונציגי המועצה נקבע כי "לא יפותח בשלב זה, אתר הטבילה".

בפגישה שנערכה בין ראש הממשלה בנימין נתניהו עם ראש המועצה ויו"ר ועד יישובי בקעת הירדן בתאריך 1.8.96, הביע ראש הממשלה את הסכמתו "לשחרר מהקפאה פרויקט אתר הטבילה".

3. חוות הדעת המשפטית

א. נראה כי תנועת המטוטלת באשר לאישורים להקמת האתר והקפאתו הינם בין היתר, פועל נגזר מחוות הדעת המשפטיות, שנתבקשו ביחס לנושא האמור, וזאת תוך שילוב והתאמה עם התקדמות תהליך השלום וההסכמים השונים עם הרשות הפלסטינית, אשר הציבו בעיות הקשורות להצגת העמדות הישראליות הן באשר למצב המשפטי הנוכחי באתר, והן באשר לביסוס הטענות העתידיים הקשורים למו"מ על הסדרי הקבע. זאת, בנוסף לבעיות משפטיות שעניינן בתחום המשפט המנהלי, כמפורט להלן.

ב. בחוות דעתו מיום 2.2.95, הזכיר היועץ המשפטי של משרד החוץ עו"ד יואל זינגר את המחלוקת הקשה שנדונה במו"מ על הסכם עזה ויריחו בה תבע ערפאת לקבל תחת חסותו את אתר הטבילה אל מרטס (הוא אתר הטבילה נושא חוות דעת זו) וזאת מתוך רצונו להרחיב את השליטה הפלסטינית עד לנהר. תביעה זו נדחתה בתוקף מטעמים מדיניים וביטחוניים. כאשר בסיס הטעם הביטחוני היה קיום שליטה על רצף טריטוריאלי של אזור בטחון לאורך הנהר. הפשרה שהתקבלה בעניין זה קבלה ביטוי בהסכם הביניים בנספח 3 בתוספת סעיף 32(5) מיום 28.9.95 שלשונו:

"במהלך אירועים דתיים אשר מתקיימים שלוש פעמים בשנה ואירועים מיוחדים אחרים אשר יתואמו עם הרשויות הישראליות, תהא לפלסטינים הזכות לעלות לרגל למטרות דתיות תחת הדגל הפלסטיני. מעבר בטוח יינתן מאזור יריחו לאל מורטס למטרה זו".

זה היה גם הנוסח שהתקבל בהסכם עזה ויריחו מיום 4.5.94 בנספח 2 סעיף 15(H).

דרישת ערפאת לקיים פעילות עולי רגל במקום כל השנה, נדחה ע"י הצד הישראלי, בהסתמך על כך שהשטח הוא איזור צבאי ממוקש ומתקיימת בו פעילות צבאית שוטפת כל השנה.

לדעת יועמ"ש משרד החוץ, פתיחת האתר כמבוקש ע"י המועצה, תגרום לחידוש דרישת הרשות הפלסטינאית לקבל לידיה אחריות קבועה במקום. לדעתו, פתיחת ויכוח בעניין זה באותו מועד אינה רצויה, זאת גם בהתייחס לנושא תיחום האזורים הצבאיים, שנדון במסגרת המו"מ על הסכם הביניים. חוות הדעת מצ"ב ומסומנת א'.

ג. בחוות דעתו השנייה מיום 1.3.95 בו נדרש לעניין, הביע היועץ המשפטי של משרד החוץ את דעתו כי מתעורר ספק בליבו האם ניתן להקים על הירדן אתר טבילה המנוהל ע"י גופים יהודיים עבור צליינים נוצרים, ולא לאפשר במקביל לכנסיות נוצריות במקום, פתיחת אתר הטבילה שלהם הסמוכים לאתר הטבילה המיועד.

בהמשך לכך הביע את חששו מכך שאם אכן יותר לכנסיות הנוצריות לפתוח את אתרי הטבילה שלהם, אזי יאלץ הצד הישראלי להסכים לתת לפלסטינאים אחריות על השטח במסגרת הסכם הביניים, כאשר המשמעות ניתן לצמצם את רוחבו של אזור הביטחון לכל אורך הירדן.

ד. בחוות דעת מפורטת מיום 29.8.96 סוקר רע"ן הדין הבין לאומי במפצ"ר סג"ל דניאל רייזנר את מערכת השיקולים שהביאה בעבר להקפאת היוזמה לפתיחת האתר. תמצית חוות הדעת היא:

1. העברת הניהול באתר לגורם ישראלי אזרחי עשויה להחליש טענה אפשרית שלפיה מהווה השטח, אתר צבאי כמשמעותו בהסכם הביניים על כל ההשלכות הטמונות בכך.

2. מסירת האתר לניהול ישראלי עשויה להיתקף בבג"צ בשל טענות סבירות ואפליה. שכן, בפני בג"צ יהא צורך להציג טעמים ענייניים המצדיקים את מסירת האתר הנוצרי לניהול יהודי ובמקביל את האיסור שבפתיחת אתרים נוצרים סמוכים, זאת בנוסף לתרעומת העשויה להתעורר בכל העולם הנוצרי עקב חשיבות האתר.

3. הצעה לכלול האתר במסגרת התחום המוניציפאלי של אחד היישובים הסמוכים על מנת שיכנס להגדרה של יישוב ישראלי שמעמדו ככזה אינו משתנה במסגרת הערכות מחדש, תתקל לדעת רע"ן דבל"א, בהתנגדות פלסטינית אשר תסרב להכיר בכך שהאתר נופל בגדר "היישובים הישראליים" כהגדרתם בהסכם הביניים.

ה. חוות דעת משפטית נוספת בנושא, שהוציא מ"מ היועץ המשפטי במשרד החוץ עו"ד אלן בייקר, מדגישה את הקושי שבמסירת האתר לניהול אזרחי ישראלי, בעיקר בהקשר לאמור בהסכם הביניים ושלפיו מיד עם תום ההערכות מחדש (תהליך שהיה אמור להתבצע בשלושה שלבים, אחת לשישה חודשים, החל מיום כינון המועצה הפלשתינית מיום 7.3.96) תועבר הסמכות בכל הגדה המערבית לרשות (בשטחי c) לידי המועצה הפלסטינית למעט ביישובים הישראליים ובאזורים הצבאיים.

הואיל והאתר האמור מצוי באזור שעל פי טיבו הינו אזור צבאי, הרי שעצם הקמת המתחם במקום שבו מתבצעת פעילות אזרחית, תכרסם בתביעה להחשיב השטח כאזור צבאי, ואזי בקשר לכך, אם לא תתקבל הטענה הישראלית כי המתחם הינו אזור צבאי, תיווצר חובה להעבירו לידי סמכות פלסטינית. עוד מביע כותב המסמך את חששו כי אישור הפרויקט האמור, עלול לחזק טענה פלסטינית באשר לצמצום רוחב כל האזור הצבאי בבקעת הירדן. זאת ועוד, פתיחת האתר עלולה לשמש תקדים לתביעות נוספות קיימות להקמת פרויקטים אזרחיים בבקעת הירדן. כאשר עד היום סורבו בקשות כאלה בהתבסס על אופיו הצבאי של השטח.

גם עו"ד אלן בייקר מזכיר בחוות דעתו את הסעיף בהסכם הביניים בו הוסכם על הגבלת עליית עולי הרגל למקום שלוש פעמים בשנה בלבד, על בסיס התביעה כי האזור הינו אזור צבאי מוקש אשר מתקיימת בו פעילות צבאית ביטחונית שוטפת כל השנה.

פתיחת האתר, עלולה לדעתו, להביא לתביעה מחודשת מצד הפלסטינים להעביר האתר לניהול באחריות פלסטינית. בנסיבות אלה מסקנתו היא, כי יש לשקול הקפאת הפרויקט לפתוח עד גמר גיבוש עמדת ישראל ביחס להערכות מחדש הנוספת.

ו. יצוין כי היועץ המשפטי לממשלה, הסכים לאמור בחוות הדעת המשפטית שהוציא רע"ן דבל"א וכן לחוות הדעת שהוציא מ"מ היועץ המשפטי של משרד החוץ.

ז. גם עו"ד שמואל הולנדר, בשירותו כיועץ המשפטי בפועל של המשרד אימץ בתאריך 17.9.96 את חוות דעתו של רע"ן דבל"א, ודעתו היא כי מסירת האתר לניהול מועצה ישראלית עלולה להיות משום "יצא שכרו בהפסדו"

5. עמדת יישובי בקעת הירדן

- א. פתיחת האתר מאפשרת מימוש צורך אמיתי של קיום מצוות טבילה של המון מאמינים נוצרים, צורך שלא ניתן יהא לממשו אלא באמצעות גורם ישראלי שהוא הגוף היחידי שיוכל לעמוד בסידורי הביטחון והתנאים שנקבעו ע"י הצבא.
- ב. באשר להחלשת הטיעון לעניין מעמדו הצבאי בטחוני של השטח עקב קיום פעילות אזרחית בו הרי שטענה זו, אינה משמעותית, שהרי גם כיום באזור שממזרח לגדר המערכת הוקצו עשרות אלפי דונמים, שטחי קרקע המשמשים את היישובים לעיבוד חקלאי כ- 9,000 דונם תמרים, בנוסף לכך הוקמו בשטח שממזרח לגדר המערכת מאגרי מים שאף הוקמה בו חווה לגידול דגים, השטח הוא בתב"ע 325 על שטח של 4000 דונם ואזור תיירות עם הרשאה להקמת 120 חדרי מלון, וכאשר גם באזורים אלה מתנהלת הפעילות על פי הוראות הצבא ואילו צי הביטחון.
- ג. פתיחת האתר מחזקת את אחיזת היישוב הישראלי במקום ומבססת את התשתית הכלכלית לקיומו.
- ד. יש להעביר לידי ההתיישבות את האתר, האתר נמצא בתחום השיפוט.
- ה. אפשר לקיים פעילות אזרחית בתחום שטח צבאי סגור. המנהל האזרחי קידם תב"ע באתר הטבילה.
- ו. בחוברת מס' 199 מתאריך אוקטובר 2002 בחתימתו של האלוף יצחק איתן בצו מיום 6 ביוני 2002 המורה על כך כי בתוקף סמכותו הוא מכריז: "הנני מכריז בזאת כי תחום היישובים הינו שטח צבאי סגור(להלן: "שטח סגור"). לא ארחיב גם כאן במשמעות הדברים, הם ברורים.
- ז. האתר באדמות מדינה, אינו גן לאומי, וגם לא אתר דתי. אין מניעה חוקית להעביר לידי שתי המועצות את האתר.
- ח. צה"ל/מנהל אזרחי אינו גוף אזרחי בעל יכולות לקדם (זה גם לא תפקידו) תיירות. למועצה האזורית יש יכולות להעצים את האתר ולגרום לכך שהאתר יהפוך למוקד תיירותי בעל שם עולמי.
- ט. למקום יש פוטנציאל כלכלי גבוה. תפקידה של רשות הוא לקדם, לפתח את האזור ולהעניק לתושבים איכות חיים. בצו מס' 947, צו בדבר הקמת המנהל האזרחי, בפסקה הדנה בתפקידו נאמר " המנהל האזרחי ינהל את העניינים האזרחיים באזור, בהתאם להוראות צו זה, לרווחתה ולטובתה של האוכלוסייה ". הנה כי כן המנהל מונע את רווחת התושבים.

6. סיכום

א. אין מניעה עקרונית חוקית לאישור המשך הפעילות להקמת האתר.

1. החשש לתביעה מחודש של הרשות הפלסטינית לקבל לידיה את שטח האמור, תביעה שנדחתה בעבר על בסיס טעון שהאזור הינו אזור צבאי מובהק שמתנהלת בו פעילות צבאית שוטפת. **האתר נפתח לכל ביולי 2011 הכניסה חופשית, מעמד השטח נשמר. אין אינתיפאדה שלישית כמאמר רואי השחורות.**
2. החלשת הטעון הישראלי בהמשך המו"מ עם הפלסטינאים הן לעניין ההערכות מחדש והן לעניין הסדרי הקבע ביחס למעמדו של אזור רצועת הביטחון ממערב לירדן כאתר צבאי. **הפלסטינאים טוענים על כול השטח וממילא הסכמי אוסלו אינם רלוונטיים.**
3. צפי של תביעות משפטיות של גורמים נוצריים ויזמים אחרים לפתיחת אתרים דומים נוספים. **האתר נפתח חלפו שנים מאומה לא קרה.** בעניין זה אפשר להניח מבלי להתבסס על מקורות מידע ומדובר בהשערה בלבד, לנוכח עמדת ממשלת ירדן כי ישראל משכתבת את ההיסטוריה והאתר נמצא בחלקו המזרחי של הנהר מגובה באנשי כנסיה, הכנסיות טרם הגיבו אם בכלל.
4. תביעת הנוצרים לפתיחת יתר הכנסיות הקיימות בשטח. **אין מניעה, בכפוף לשמירה על מעמדו של השטח כצבאי סגור.**
5. חשש מתגובת גורמים בין – לאומיים ובעיקר של העולם הנוצרי הרחב. החשש התבסס על פתיחת הטרמינל בצידו המערבי של הגדר, חשש שלא התממש כמו הרבה "נבואות זעם" אחרות שבסיס ההנחה שלהם היה השערתי ולא עובדתי.
6. ניתן להעביר את השטח לידי המועצה האזורית.

אלחייני דויד
ראש המועצה האזורית
בקעת הירדן